

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ
КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

У статті визначено поняття взаємодії з точки зору філософії, психології та педагогіки. Розкрито суть досвіду конструктивної взаємодії та значення нагромадження такого досвіду студентами вищих навчальних закладів. Визначено педагогічні умови формування досвіду конструктивної взаємодії у студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: досвід, конструктивна взаємодія, студенти, вищий навчальний заклад, педагогічні умови.

В умовах розвитку ринку праці, зростання ролі інформаційних та інтелектуальних ресурсів суттєво підвищуються вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі. З метою її поліпшення важливо забезпечити не тільки оволодіння студентами необхідними для майбутньої професійної діяльності знаннями та вміннями, а й формування їхньої спроможності до здійснення ефективної взаємодії з іншими людьми.

Аналіз публікацій свідчить, що поняття “взаємодія” є об’єктом досліджень у різних наукових галузях. Зокрема, в наукових працях із філософії (В. Кемеров, В. Коган, Х. Момджян, О. Спірін, Ф. Розанова та інші) поняття “взаємодія” традиційно трактується як взаємовплив і взаємозумовленість об’єктів. У психологічній літературі (Б. Ананьєв, О. Бодальов, О. Леонтєв, В. Мясищев та ін.) “взаємодія” розуміється як процес безпосереднього чи опосередкованого впливу учасників один на одного, система вибіркових зв’язків особистості з іншими людьми. Деякі психологи (А. Петровський, Є. Рогов) виокремлюють два значення цього поняття: 1) міжособистісна взаємодія розуміється як випадковий або цілеспрямований, приватний чи публічний, тривалий або короткочасний, вербальний чи невербальний особистісний контакт двох або більше людей, наслідком якого є взаємні зміни в їхній поведінці, діяльності, ставленнях, установках тощо; 2) йдеться про систему взаємозумовлених індивідуальних дій, пов’язаних між собою причинною залежністю, за якої поведінка кожного з учасників є водночас і стимулом, і реакцією на поведінку інших людей. Педагоги зазначають (А. Бойко, О. Коджаспіров, Г. Коджаспірова, О. Мудрик, Л. Новикова та ін.), що взаємодія являє собою особистісний контакт між людьми, під впливом якого відбувається зміна поведінки, діяльності, ставлень, установок кожного учасника. Предметом вивчення у педагогічній науці та практиці є також способи оптимізації взаємодії учасників різних видів діяльності (освітньої, професійної тощо), забезпечення оволодіння ними знаннями, вміннями, особистісними якостями, необхідних особистості для розбудови ефективної взаємодії з іншими людьми.

Однак аналіз стану теоретичної та практичної розробленості проблеми міжособистісної взаємодії дав змогу визначити той факт, що молодь ча-

сто відчуває ті чи інші проблеми в налагодженні комунікативних контактів з іншими людьми, не завжди може спрогнозувати наслідки своїх дій для подальших відносин з оточенням. Особливо актуальною ця проблема є для студентів, які після закінчення навчання у ВНЗ повинні розпочати самостійну професійну діяльність у різних організаціях. Незважаючи на специфічні особливості отриманої професії та відмінності в колі професійних обов'язків, всі випускники ВНЗ у процесі цієї діяльності повинні вміти здійснювати ефективні комунікативні контакти з різними діловими партнерами, які можуть суттєво відрізнятись від них за віком, професійною компетентністю та іншими характеристиками. Відповідні знання, вміння, особистісні якості молодим людям також знадобляться для організації успішної взаємодії з людьми в інших сферах їхньої життєдіяльності (сімейній, громадській тощо). У світлі цього актуальною для дослідження є проблема формування у студентів ВНЗ досвіду конструктивної взаємодії з іншими людьми.

Мета статті – визначити педагогічні умови формування досвіду конструктивної взаємодії у студентів ВНЗ.

Як відзначається в науковій літературі, на здійснення взаємодії суттєво впливають наявна комунікативна ситуація, емоційний стан людей під час реалізації цієї взаємодії, а також міжособистісні відносин між ними. Конкретний комунікативний зв'язок між людьми може відбуватися у формі контакту чи власне взаємодії. Причому контакт може бути і самостійним явищем, яке не переростає у взаємодію, і являти собою елемент взаємодії. У першому випадку контакт є швидкоплинним у часі, тому не передбачає наявності системи дій його учасників. У другому випадку йдеться власне про взаємодію як систематичні, достатньо регулярні дії, взаємовпливи її суб'єктів, які мають за мету викликати певну реакцію-відповідь, що, у свою чергу, зумовлює виникнення нової реакції від того, хто здійснював вплив. Отже, під час взаємодії відбувається обмін діями, які структуруються та координуються всіма учасниками. У разі успішного продовження взаємодії в її суб'єктів виникає потреба в плануванні спільної діяльності, розподілу функцій і обов'язків, взаєморегулюванні та взаємному контролю дій у межах її реалізації, взаємодопомозі. Причому кожний з її учасників робить свій внесок у загальну справу: активує власні зусилля та зусилля інших людей, коригує свої дії з урахуванням дій інших, враховує накопичений у минулому досвід і при можливості досвід інших учасників, здійснює особистісний вплив на них, стимулює формування сталих спільних інтересів тощо. Тому можна підсумувати, що в соціально-психологічному значенні взаємодія передбачає не тільки взаємопов'язаний обмін дій між людьми, а насамперед організацію ними взаємних дій, спрямованих на реалізацію поставлених цілей спільної діяльності [5; 6].

Аналіз наукових праць також засвідчує (С. Єгорихіна, О. Коджаспиров, Г. Коджаспирова [3; 4] та ін.), що всі види взаємодії між людьми традиційно поділяються на дві групи: співробітництво (партнерство, кооперація) та суперництво (конкуренція, протиборство). До першої групи ві-

дносяться ті дії, які сприяють організації спільної діяльності, забезпечують її ефективність і результативність. Друга група охоплює ті дії, які заважають організації спільної діяльності, створюють різні бар'єри в комунікативному процесі.

На думку дослідників, результат і характер міжособистісної взаємодії переважним чином визначається ступенем вираження двох процесів: контакту та зворотного зв'язку. Здатність до контакту, тобто контактність людини є показником її відкритості, спроможності демонструвати свою індивідуальність, щиро виражати думки, почуття тощо. Здатність людини реалізовувати зворотний зв'язок забезпечує її спроможність не тільки фіксувати інформацію про інших людей, а й змінювати свою поведінку на основі врахування мотивів, інтересів, психологічного стану інших учасників взаємодії. На підставі цього в науковій літературі виокремлено чотири основні стратегії поведінки ("Арена", "Фасад", "Сліпа зона", "Мертва зона"), кожна з яких забезпечує свій специфічний вплив на можливість досягнення учасників взаємодії узгодженості у своїх діях. Так, реалізація стратегії "Арена" виявляється в тому, що кожний із учасників взаємодії виявляє контактність та здійснює свої дії на основі даних зворотного зв'язку. Учасники, які в своїй поведінці дотримуються стратегії "Фасад", ефективно здійснюють зворотний зв'язок, але забезпеченню "контакту" не приділяють достатньої уваги. У прихильників стратегії "Сліпа зона", яка має протилежні порівняно з попередньою стратегією характеристики, процес "контакту" переважає над "зворотним зв'язком". Дотримання стратегії "Мертва зона" передбачає, що її учасники не спроможні до розбудови контакту між собою, не встановлюють зворотного зв'язку у процесі спільної діяльності [3]. Аналіз особливостей поданих стратегій поведінки дає підстави зробити висновок про те, що оптимальною для здійснення взаємодії між людьми є стратегія "Арена", адже тільки вона забезпечує створення оптимальних передумов для досягнення людьми злагодженості у спільній діяльності.

Визначаючи у своїх працях різні види взаємодії, деякі дослідники (А. Анцупов, В. Смирнов, А. Шипилов [1; 2; 7] та ін.) для визначення оптимального її варіанта вводять поняття "конструктивна взаємодія". Зокрема, на думку В. Смирнова, конструктивна взаємодія – це вид соціальної взаємодії, яка характеризується, з одного боку, продуктивністю та результативністю спільної діяльності її учасників, а з іншого – їхньою емоційною задоволеністю процесом і результатом цієї взаємодії [7, с. 47]. Поклавши це визначення в основу нашого дослідження, вважаємо за необхідне додати, що про конструктивність взаємодії можна говорити тільки в тому випадку, коли вона сприятливо впливає не тільки на результати спільної діяльності, а й на розвиток самих її учасників, забезпечує поглиблення між ними доброзичливих відносин, розширенню їхніх комунікативних зв'язків.

Щоб студенти ВНЗ у майбутньому були спроможними до розбудови конструктивної взаємодії з різними учасниками колективної професійної діяльності, важливо ще в процесі здобуття ними вищої освіти забезпечити,

щоб вони набули практичний досвід такої взаємодії. Адже саме в процесі нагромадження цього досвіду особистість закріплює знання та вміння, необхідні для встановлення комунікативних контактів з іншими людьми, завоює певні соціальні ролі, цінності та норми.

На основі результатів проведеного дослідження було зроблено висновки про те, що успішному формуванню у студентів конструктивної взаємодії сприяє дотримання таких педагогічних умов:

1) демонстрація викладачами зразків конструктивної взаємодії зі студентами та спонукання їх до аналогічної поведінки;

2) закріплення засвоєних майбутніми фахівцями знань, умінь, особистісних якостей, необхідних для здійснення конструктивної взаємодії, за допомогою залучення їх до суспільно корисної діяльності, зокрема до участі в органах студентського самоврядування.

Так, перша педагогічна умова передбачає, що викладачі, сприймаючи студентів як активних суб'єктів взаємодії, намагаються максимально враховувати в освітньому процесі індивідуальні інтереси, потреби, прагнення кожної особистості, створювати оптимальні умови для її саморозвитку. Впровадження цієї умови досягається також шляхом використання різноманітних групових форм аудиторної та позааудиторної діяльності студентів, у процесі якої викладач має можливість впливати на її перебіг і при необхідності забезпечувати певні корективи. Друга визначена умова передбачає залучення майбутніх фахівців до різних видів суспільно корисної діяльності (громадсько-виховної, наукової, культурно-мистецької, спортивної тощо), що сприяє закріпленню засвоєних майбутніми фахівцями знань, умінь, особистісних якостей, необхідних для здійснення конструктивної взаємодії.

Висновки. Аналіз проміжних результатів експериментальної роботи, спрямованої на перевірку ефективності зазначених умов на практиці, засвідчує, що їх реалізація дійсно забезпечує накопичення студентами різнобічного досвіду конструктивної взаємодії з іншими людьми. У подальшому передбачається продовжити науковий пошук у визначеному напрямі.

Список використаної літератури

1. Анцупов А.Я. Конфликтология : учебник / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 520 с.
2. Анцупов А.Я. Психология взаимоотношения в воинском коллективе / А.Я. Анцупов, В.В. Федотов. – М. : ГАВС, 1993. – 64 с.
3. Егорихина С.Ю. Организация межличностного взаимодействия в социально-образовательной среде [Электронный ресурс] / С.Ю. Егорихина // Современные научные исследования и инновации. – 2011. – октябрь. – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2011/10/3100>.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. ; Ростов н/Д, 2005. – 448 с.
5. Общая характеристика взаимодействия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyznaiyka.net/socio-obchenie.html?id=15>.
6. Рожков М.И. Организация воспитательного процесса в школе / М.И. Рожков, Л.В. Байбородова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

7. Смирнов В.С. Педагогические условия формирования опыта конструктивного взаимодействия у курсантов военного вуза в трудных ситуациях жизнедеятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В.С. Смирнов. – Кострома, 2006. – 175 с.

Демьяненко М.С. Педагогические условия формирования опыта конструктивного взаимодействия у студентов высших учебных заведений

В статье определено понятие взаимодействия с точки зрения философии, психологии и педагогики. Раскрыта сущность опыта конструктивного взаимодействия и значения накопления такого опыта студентами высших учебных заведений. Определены педагогические условия формирования опыта конструктивного взаимодействия у студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: опыт, конструктивное взаимодействие, студенты, высшее учебное заведение, педагогические условия.

Demianenko M. Pedagogical conditions of formation of the experience of constructive interaction among students of higher educational institutions

In the article the notion of interaction in terms of philosophy, psychology and pedagogics has been defined. The essence of constructive interaction experience and the importance of such experience accumulation by higher educational establishments students have been revealed. The pedagogical conditions of the constructive interaction experience formation by higher educational establishments students have been determined.

Key words: experience, constructive interaction, students, higher educational establishment, pedagogical conditions.